

PROSVETA

THE ENLIGHTENMENT

GLASLO IN LESTNINA SLOVENSKE NARODNE
RODOPORNE JEDNOTE

Organ of and published by the Slovene National Benefit Society

Naročnina na Zbirane drave (aven Chicago) in Kanado
\$6.00 na leto, \$6.00 na pol leta, \$1.50 na četrt leta; za Chicago
in Ciero \$7.50 za leto, \$3.75 na pol leta; za inozemstvo
\$9.00.Subscription rates for the United States (except Chicago)
and Canada \$6.00 per year, Chicago and Ciero \$7.50 per year,
foreign countries \$9.00 per year.Cene objavov po dogovoru. — Rokopisi objavov in nenarodnih
glasil ne se vračajo. Rokopisi literarne vsebine (črtice, po-
vesti, drame, pesmi itd.) se vračajo pošiljatelju le v slučaju,
če je priložil gostinjo.Advertising rates on agreement. — Manuscripts of communica-
tions and unedited articles will not be returned. Other
manuscripts, such as stories, plays, poems, etc., will be returned
to sender only when accompanied by self-addressed and stamped
envelope.

Naslov na vse, kar ima stik s listom

PROSVETA

2657-59 So. Laydole Ave., Chicago, Illinois

MEMBER OF THE FEDERATED PRESS

138

Datum v oklepaju na primer (July 31, 1938), poleg vsakega
besedila na naslovni strani, da vam je s tem delom delo
poslano. Vsebuje jo pravilno, da se vam list ne uvari.

Pred dvajsetimi leti

Čitatelj Prosvete, ki redno zasleduje rubriko "Pred dvajsetimi leti" na tej strani in vidi, kaj je Prosveta takrat poročala, kaj se je takrat godilo po svetu, lahko ugane, da so današnji napeti dogodki v Evropi in Aziji direktna posledica onega, kar se je godilo pred dvajsetimi leti.

Svetovna vojna z divjim masnim uničevanjem človeškega življenja in zdravja ter vsega, kar je človek zgradil, ki je bil pred dvajsetimi leti šla h koncu, je bila začetek strašnega političnega, gospodarskega, kulturnega in moralnega poloma in kaosa, ki se še danes vleče kot težka železna veriga čez vse svet.

In od vsega začetka do danes je bila Nemčija tista centralna os, okrog katere se je zavrtel in se še vrti ta kaos.

Arogantni režim takratne cesarske Nemčije je sprožil svetovno vojno in dvignil na površje že davno pokopano pošast največje človeške podivjanosti, bestialnosti, brutalnosti in propalosti — in ta pošast je obšla in obsedla do malega vse človeštvo od potlačene preproste mase na dnu do premnogih inteligentov, razumnikov in voditeljev ljudskih množic, od katerih bi človek pričakoval vse kaj drugega. Grozno razdevanje vsega, enkrat sproženo in pogumno v tir, se ni dalo ustaviti in ni poznalo nobenih meja.

Nacin oborožene diktature, ki danes tepe velik del človeštva, je bil sprožen v svetovni vojni. Nemčija je prva diktirala Rusiji brutalen, nečloveški mir, Rusija pa je obratno, okužena z brutalnostjo, uvedla brutalno diktaturo manjšine nad ogromno večino svojega kmetijskega prebivalstva.

Vojna je bila končana s porazom nemškega cesarskega militarizma, ampak zmagovalci, ki so slepili vsa ljudstva z geslom: "To je vojna za trajni mir in demokracijo," — so bili ob uri svojega trumfa prav taki nizkotneži, sebičneži, maščevalci, brutalneži in diktatorji kot so bili militaristi, ki so obležali strti pod njihovo peto. Zmagovalci so diktirali Nemčiji in ostankom Avstrije, Bolgarije in Turčije brutalen in nemogoč mir. Zmagovalci, ki so vodili vojno v imenu demokracije in svobode vseh narodov, so ob uri velike zmage — pozabili na democijo in svobodo in so diktirali ljudstvu Nemčije, Nemške Avstrije, Bolgarije in Turčije ekonomsko sužnost in počasno smrt. Niso tega diktirali nemškimi militaristom, temveč ljudstvu, ki je strmoglavilo svoje tirane in je bilo pripravljeno razviti iz sebe demokracijo. Edini demokrat, edini demokratični idealist med zmagovalci, ki je zahteval trajni demokratični mir, ameriški predsednik Wilson, je bil porinjen v ozadje — bridko razočaran in mentalno ter telesno strtl.

Po padcu monarhistične reakcije v srednji Evropi so zmagovalci vzeli v svojo zaščito najgrše reakcionarne sile in so intervenirali v Rusiji; namesto da bi bili pustili ruske revolucionarne elemente, naj sami rešujejo svojo usodo, so skušali podpreti ruske monarhiste in s tem so pognali vso delavsko-kmetijsko opozicijo v obrambo boljševiške diktature, katero so na ta način ojačili in podaljšali. Kamorkoli so zavezniški diktatorji vtaknili svoje prste, tja so zanesli reakcijo in kaos.

Naravna posledica? Diktatura je izzvala protidiktaturo! Sikaniranje Rusije je ohranilo pri življenju boljševiško diktaturo, ta pa je provocirala svoje fašistične prototipe v vseh razočaranih deželah — porodila je Mussolinije in Hitlerje. Sikaniranje Nemčije, v kateri je bil takoj v začetku ubit vsak razvoj demokracije, je morala biti spet brutalna in reakcionarna, morala je dobiti Hitlerja!

Cinični, brutalni zavezniški marali demokracije Nemčije, ampak nova diktatorična Nemčija jim je kmalu zrasla čez glavo — in danes je razočaranje na njihovi strani. Nihalo je mahnilo na drugo stran in danes bi bila potrebna druga vojna za "demokracijo".

Ce bi bili na čelu bivših zavezniških držav možje, katerim bi bilo res za demokracijo, bi danes izvršili ono, kar je bilo zamujenega pred dvajsetimi leti. Dali bi mandat ljudstvu, naj sama odločajo, kaj hočejo! Ker pa jim ni za demokracijo, se bo kaos še nadaljeval — morda nadaljnjih 20 let.

Glasovi iz
naselbin

Delavska razcepljenost

Pittsburgh, Pa. — Razkrajanje delavskih vrst po vsem svetu je nekaj resnično groznega. Delavstvo v fašističnih državah sploh nima nobene besede ne pravice. Ima pa jo v ostalih državah, a kljub temu ni skupnosti.

Pa pogledimo na češko republiko, najbolj demokratično državo v centralni Evropi. Sedaj ji preti pogin, ker so se zakleli fašistični diktatorji, da jo zdrobijo in uničijo. Nobenega izhoda nima, da se jih otrese. Edini izhod bi bil — vojna. Toda v najbolj kritičnem momentu so jo njene zaveznice in takozvane demokratične države pustile ne samo na cedilu, temveč so jo na najpodlejši način izdale, zbarantale, ne da bi jo zaslišale, a ji bi dale priliko do življenja. V takih razmerah, ako se bi podala v vojno, bi bil zanjo samomor, kajti njo prežijo z vseh strani fašistični gavrani, da jo pohodijo.

Ako bi šla Češka v vojno, bi utrpela velikansko materialno škodo, škodo na življenjih državljanov, mater in otrok in starikov. Kdo naj jo reši iz krepčev pohlepne fašistične kapitalizma in imperializma? Mar naj jo reši Anglija s torijskim Chamberlainom na čelu? Mar naj jo reši Francija, njena zaveznica? Zabarantali sta jo zato, ker je bila demokratičen otok sredi fašističnega morja. Angleški torijski premier je šel k Hitlerju v Berchtesgaden mešetari za Češkoslovaško z vednostjo francoske vlade. Obe vladi skupaj sta jo prodali krovokolu Hitlerju. Ali sta se res zbal Hitlerja in Mussolinija, da ju pohrusta s Češkoslovaško vred, ko se jima postavijo po robu? Za Češko se sploh nista brigali, le za svojo kožo jima je. Morda se bo to njihovo izdajsko dejanje še grdo maščevalo nad njima.

Spominjam se lepe Češke. Kako krasna dežela je! Bogata na prirodnih krasotah, je moderna industrijska država in njeno ljudstvo je demokratično, marljivo, visoko kulturno in napredno. Pred 30 leti sem potoval od Linca do Egra ali Cheba. V resnici mi je hudo za ta narod, ki ni ničesar kriv, pa mu sedaj preti pogin. Pogum nam daje edino še to, da vseh dni še ni konec.

Delavec, premisli dobro sedanje dogodke! Zavedajte se svoje delavske dolžnosti, skrbite, da boš pripravljen, da te ne bodo pogrnili v klavnico proti svojemu sodelavcu. Ne pusti se begati hlapčonom izkoriščevalcev delavstva. Premisli, četudi morda nisi ti de-

ležan sadu svojega dela, da bodo deležni tvoji nasledniki. Ako ti je mogoče, porabi vsak najmanjši čas v dobrobit človeštva. Sodeluj v unijah, ne zanemari svojih obveznosti, posečaj unijske seje, ne verjemi tistim, ki pravijo, da unije niso zanič, da so odborniki zanič. Zavedaj se tega, da smo mi sami krivi, ako niso unije dobre in ako niso unijske voditelji dobri. Prihajaj na seje in tam povej in pomagaj, da bo ugraja dobra in da bodo njeni voditelji dobri. Ni še dovolj, da plačaš svoje prispevke, treba je tudi paziti, da gre v uniji vse pravilno naprej.

Baš pred par tedni mi je neki predsednik pripovedoval, da je bil član njihove unije od dela odslovljen. Prišel je k predsedniku unije in vprašal, kako to, da so ga odslovili in na njegovo mesto drugega uposobili. Predsednik ga vpraša za unijsko karto, a je ni imel. Predsednik mu je svetoval, naj se v zadevi obrne na delovodjo, kateri mu bo pomagal. Pač žalostno, da se med nami kaj takega dogaja v teh kritičnih časih.

Slišijo se čudne govorice, češ, da je unija kriva, da ni dela. Smešno, kaj ne, da ljudje kaj takega blebečejo. Vsakdo bi lahko vedel, da je nekaj narobe s sedanjim sistemom produkcije in distribucije, ki stremi le za privatnim profitom, kajti produkcija se le za profit, ne za porabo. Strojni produkcija je prišla tako daleč, da so dolge ure nepotrebne. Vse delo se bi lahko izvršilo v nekaj urah na dan. Ostali čas se bi porabil za učenje in razvedriljo. Produkcija in zaslužek se bi morala tako uravnati, da bi bilo dela dovolj za vse in zaaluzka tudi, tako da bi delavci, ki so najštevilnejši odjemalci, lahko pokupili vse dobrine. Z masno in hitro produkcijo se danes izdelava več v treh mesecih kot se je pred leti v celem letu. Iz tega sledi, da prejšnji "stari dobri časi" se ne bodo več vrnili. Moderna produkcija je drugačna, zato tudi potrebuje drugačne kontrole.

Na milijone ljudi je, ki potrebujejo vsega od hrane do vseh drugih potrebščin, pa nimajo sredstev, da si jih bi kupili. Iz tega sledi, da je sedanj sistem nezmožen rešiti tega problema. Treba je temeljite preuredbe, a tega se kapitalisti otepajo, ker se bojijo za svoje masne dobičke. Bolj in bolj bo morala vlada posegati v te probleme, da jih reši tako, da bodo ljudske mase živele pošteno življenje brez miloščin. Lahko bi bilo dovolj dela in zaslužka za vse. Da tega ni, smo

v velik meri krivi delavci sami, ker smo brezbrani za naše lastne interese. Vse premalo se zavedamo naših dolžnosti, ki jih imamo do naših delavskih organizacij bodisi v politiki, v unijah in v gospodarskih organizacijah. Hlapčevskega sistema se bomo otresli edino le s skupnostjo — s skupnim delom za naše lastne koristi.

Joseph Hrvatin, 118.

"Po kateri poti?"

Bellingham, Wash. — Pazno sem sledil člankom br. Gardna "Po kateri poti" vse do konca. Po pravici povedano, da sem ga težko razumel. Zdelo se mi je, da si člarki močno nasprotujejo glede delavskega vprašanja ali pa razumevanja: "diktatura in demokracija."

Vse do tukaj je lepo in prav. Mi in vsak posameznik lahko kaj svetujemo, se za kakšno stvar navdušuje, dajemo drugim up. V tem smo veliki "junaki" — pri bari, ampak če bi pa v resnici morali v boj proti oboroženi sili, potem se le bi videli, kdo je — "junak."

Br. Gardn je brez dvoma izobražen človek in vse je res, kar piše, ampak njegovi članki — nekateri — prav kličejo po diktaturi za delavsko stvar, dočim on zopet oboja vse diktature enako. Br. Gardn naj bi bil pisal nekaj rezervirane ali opretilnega glede Stalinove diktature, kajti člani oziroma čitatelji Prosvete bi radi kaj takega ališali — ne da bi bili komunisti. Kaj bi br. Gardn ali kdo drugi napravil, recimo, na Stalinovem mestu in izpeljal in napravil nič več ir nič manj, samo to in toliko, kolikor je diktator Stalin! Po kateri poti, prijatelji, bi šel tedaj?

Besedica "če" dela veliko zmešnjave in prosim, da se izpusti iz spisov, člankov in dopisov. Da, da: "če" bi bili delavci izobraženi dovolj — potem sploh bi bil vsak diktator nemogoč. Tudi vojske bi bile nemogoče. Delavski tribunali s kapitalisti vred bi tudi šli med staro šaro, to je: "če" bi bili... Mir in ljubav bi bila na zemlji!

Delavci ne bomo nikoli odpravili kapitalističnega sistema, dokler bodo pogoji zanj. Odpravil se bo sam. Mi delavci se zelo motimo v tem, da bomo naše unije odpravile kapitalistični in upeljale socialistični sistem, dokler bo kaj trga — ne z demokracijo — razen "če" — zopet "če" — bi kaj posebnega prišlo, kakor je v Rusiji, ampak mi smo nasproti in nočemo nobenega prelivanja krvi. To, kar ima priti, bo prišlo samo od sebe, četudi rabi-mo vse naše sile ali pa nobene.

Razmere so se tako spremenile, da danes delavec več producira v 6 urah kot je pred 50 leti v 60 urah. Seve, s pomočjo strojev. Kapitalist ne potrebuje več človeka — sužnja — suženj je stroj! Danes je gonja za trg. Vsaka dežela hoče čimveč trga. Če tega ni, je izguba. Cena pada in civilizacija se ruši.

Da, Marks je bil razumen revolucionar, vseeno bi avtomobili bili last mnogih delavcev, če bi on kaj učil delavce ali pa nič. Zato se strinjam z Adamičem, kot je bila v Prosveti kritika o njegovi izjavi v drugem listu glede ameriških delavcev v politiki. Ameriški delavec se ne briga za nobeno stranko, le za sport in pa za — delo in s tem v zvezi za večjo plačo. Je za unijo in potem — finish ali pa: dem. ali rep.

Kljub temu ima delavstvo v Ameriki najbolj življenjski standard in — najbogatejša industrijska na svetu. Amerika še ni izčrpana, kot je Azija ali Evropa, zato ima najbolj standard. Suženjski sistem ali znižanje delavskih plač — tega ne marajo, ker s tem gredo tudi vrednosti (stocks) papirji dol in gruba bi bila prevelika. Da posamezni industrijsalec bi še ne uničil cene, ampak če bi pa šlo na splošno, kot v Hooverjevem času, potem bi videli kak polom bi bil na newyorški borzi.

Vladna dela so vendar zato tukaj, da drže trg v bilanci, ne pa zato, ker se nekemu smilijo delavski otroci. Da, take so razmere.

Ali ste že slišali ono storijo o barabi in salunaru? Bilo je nekoč: Mlad in močan je bil, rad je delal in veliko zaslužil, pa tudi rad pil in včasih malo

Angleški premier Neville Chamberlain.

pokartal. Salunar in njegova družina so bili zelo prijazni z njim in radi so ga imeli. Peter jim je zvesto nosil svoje dolarje spravljat.

Medtem se je postal in postal kroničen pijanec. Delal ni več stalno. Sam nad seboj je že obupal in v obupu se je vselej napil, ako je kdo drugi "trčal" — salunar mu ni več dal na kredit. Nekega dne ga policaj dobi ležečega v obcestnem jarku pijanega. Tira ga pred sodnika.

Sodnik je bil še mlad ali zelo strog v svojem poklicu. Petru — barabi — naredi ostro pridigo, da se naj sramuje, ker je že tako star, pa se še ni spametoval, da bi si bil kaj prihranil za stare dni, namesto da je vse zapil.

Peter je spoznal v sodniku salunarjevega sina in ogorčeno odgovoril: "Gospod sodnik, če bi bil jaz hranil, namesto da sem nosil svoj denar vašemu očetu, bi vi ne sedeli tukaj in mene sodili."

Sodnik je spoznal Petra, a brez usmiljenja mu je dal — trideset dni!

Delo in samo delo je tisti stebel, kateri drži vse razrede pokonci.

Delavskih plač se bolj vesele delavski izkoriščevalci kakor delavci sami, in od tod pride tisto hinavsko pomilovanje ali simpatija do delavcev.

Resnica — delavsko odrešenje ne pride od diktature posameznika, temveč od kooperativ (zadrug), in te tudi pridejo, ker to je edini izhod. Kooperativne so že tukaj ali niso še toliko razvite, da bi imele večje mase koristi. V delavskih organizacijah se ni opaziti dovolj zanimanja. Vse, kar nas zanima, je: večja plača, nevedoč, da tisto bo delavec sam plačal prej ali slej.

Vendar je opaziti med delavstvom velik napredek. Nekdaj se je preveč pilo, posebno ob plačilnih dneh, danes ne vidim majhnarja, da bi prišel pijan na delo. Danes se delavec vozi v "svoji kari" in ima "gut tajm". To je velik korak v izobrazbi: Delavec opušča alkohol!

Stroji, tehnične naprave, so vzrok vseh sprememb. Kar se tiče izkoriščanja, ne smemo pozabiti, da sleherni hoče izkoristiti drugega, če je le prilika; zato je tudi še nemogoče odpraviti ta sistem.

"Delavska stranka" — take definitivne stranke ni, kajti delavec je skoro sleherni, ki je zdrav in sposoben za kakršnokoli delo, bodisi fizično ali duševno. In "če" bi se vsi, ki delajo in ustvarjajo, zedinili, bi to bila tako močna organizacija, da sploh nobena druga bi ne prišla v poštev. Organizacije, kakršne imamo, so v bistvu: delavske proti delavskim.

Da se razumemo, je treba analizirati, kdo je delavec. Ali je klerk v banki delavec? Ali je sodnik delavec? Ali je redar delavec? Brez dvoma pa so delavci: profesorji, zdravniki, inženirji, kemisti, igralci po gledališčih, godbeniki in profesionalni pevci ter mnogo drugih, katere tukaj nisem navedel. Vsi ti delavci pa prejemaajo različne plače. In plače pridejo — od kod? Od delavca z dna, ali bolje rečeno — od mase. Torej če masa — delavec na dnu — zasluži "dobro", ima od tega korist "delavec" na vrhu. To je tako jasno in enostavno, da bolj biti ne more. Vsi razredi na vrhu so odvisni od razreda na dnu. To je tisti stebel! In to tudi vedo nekateri oni, ki so na vrhu in zato, samo zato, da se očuva one, ki so na vrhu, so razna vladna dela in druge socialne ustanove za ubogega delavca!

Danes je 19. sept. in še zmiraj lepo, toplo vreme.

George Gornik, 493.

Življenje gradi

Dolgo so se smatrali ljudje za edine ne umetnike in so bili na to ponosni, tam so priznali kakšni živali, da v tem podojajo tudi rastline pri gradnji svojih stebrov in plodov neprekosljive stvari. In ko so odkrili, da spada graditev tako rekoč tje. Pri tem upošteva narava vse stvari in druge zakone, in sicer marsikaj na mojsrski način, da prekaša v tem pogledu malokrat vse kar zmorejo človeški tehniki.

Vzemimo n. pr. les. Če ga pogledamo primerno povečavo in potrebni umevanje moramo opaziti, da je tehnično čudo, deblo mora nositi velikansko težo, težo listne krošnje. Razen tega mora zdržati zahteve, ki jih postavlja nanj veter, upir mora vsem pritiskom in vlačnim silam in eno mora opravljati še marsikatera dela. Za te in te snovi mora biti les psteren, za druge nepropusten. Vodo mora vajati, na drugih mestih pa jo mora zavati. Ima istočasno vlogo cevovoda in sbe. V lesu ima rastlina shranjene vse stvari, barvila, škrob, olje, strupe, kristalne minerale snovi. Včas mora te stvari za ti, drugič jih mora izpuščati. In vse to iiti s čim manjšo poroto materiala. To meljni zakon gradbenice narave.

Če hočemo spoznati, kakšna gradbeni ta narava, vzemimo samo tenak rez smvine pod drobnogled. Tu opazimo, da smreka v svoji notranjosti cel sveženj in sokovnih cevi, ki so urejene s takšno trenostjo in stabilnostjo, tako odporno in šno dovršeno sposobnostjo za prevažanje kočin, da človek česa podobnega s tako nimi pripomočki še ni dosegel. Se večji mora biti vsakemu objektivnemu tehniku rez palmovega debela. Palme nimajo najbolj elastičnega debela med drevesi, merju s temi tenkimi debli nosijo tudi ne je krošnje, ki svojo težo z gibanjem v še povečujejo. Med hudimi viharji, ki so pogosti v deželah palm, pritise značaj krošnje do tal, a deblo se vendar ne preče bi palme tudi najhujšim tornadom in nom ne znale zoprvati, bi že davno ne bili benih palm več.

Drug čudež palmovega debela je njegova dovodna naprava. So palme plezalka, indijski botang, ki plezajo do vrhov najdrevov in ki jim tenko deblo zavoljo nezavojev doseže dolžino do 260 m. Toda da tega vršiča vodi to deblo vodo iz tal s pmočki, ki so nam neznani. Tega ne more posnemati. Če hočemo v kakšnem razdigniti vodo tako visoko, potrebujemo njih naprav z izredno potrošnjo konjskih Zopet drug gradbeni čudež rastlin so iglavce. Borovo iglo samo nekaj pover in bomo opazili, da sestoji iz same votle "ke", ki sega zavoljo večje trdnosti z druga v drugo. Poskusimo to šibko stvar kršna je borova igla, pretrgati in bomo znali, kako trdna je v resnici zavoljo svoje sebnegradnje. Na takšno opeko ljudje za prav še nismo mislili.

Les je izum, ki je neprekosljiv glede v in tlačne odpornosti in prožnosti. Do tistisene krošnje palm smo že omenili, rastlina je rešila še vse drugačne konstrukcijske naloge. Iris hrani svoj polod na med rahlo razvršene plasti blazin, ki pa cprah brezpozorno ščitijo. Tudi rastlinsko čede, ki je ranljivo kakor vse življenske zahteva za svojo zaščito posebnih konstrukcijskih krali so položene v najbolj gose posebno zavarovane dele cvetov. Tu jih mo n. pr. v krožnih, dobro zavarovanih binah, tako da utrpi prej vse drevo škodogo pa plodovi. Tam daje rastlina, kakor bor, svojem cvetnemu prahu genialne naprave, da more poleteti v svet, kakor je gova naloga. Prašek je opremljen z majhnima balončkoma iz silno tenke kože katerih se zrak pod vplivom sonca segreje se dvigne vse skupaj kakor mongolfiera šino. 150.000 raznih cvetnih rastlin je na tu in vsaka si je izmislila poseben način more najbolj cveteti in se ploditi.

Živali pa niso nič manjše gradbene umetnice. V vsaki kosti so se že davno uredile koni visokih betonskih zgradb, vsako oko

(Dolje na 3. strani.)

Pred dvajsetimi leti

(Iz Prosvete z dne 26. septembra 1918)

Domače vesti. Delegatje SNPJ v Springfieldu so po velikem manifestacijskem pohodu ulicah položili venec na grob Abrahama Lincoln. Ob grobu je govoril Etlon Kristan, izjavil, da ob rakvi nesmrtnega Lincoln segajo Slovenci, da se hočejo z vsemi svojimi silami boriti za svobodo in demokracijo vsakega naroda in vseh narodov.

Sedma redna konvencija SNPJ. Resolucija da se dnevnik Prosveta ustavi, je bila soglasno zavrnjena. Konvencijo je z kraljevim govorom pozdravil Etlon Kristan.

Svetovna vojna. Splošen polom nemške bolgarske bojne sile na Balkanu. Nemci mikajo iz Francije in Turke so izpraznili lestino.

Sovjetska Rusija. Ameriška vojska odidecija v severni Rusiji je odločno odklonila ponudbo prijateljske zveze od strani monarhistov.

Dita Parlo, ki igra vlogo nemške kmetice v francoskem filmu "Velika iluzija".

Velika puntarija

DRAMSKA KRONIKA IZ L. 1573 V PETIH DEJANJH

Bratko Kreft

MATKALIČ: Vrniti se hitro! Oglasi se pri meni in reci Gregorički, naj mi prinese zajtrk. PASANEC (za odrom): Če se je že streljalo!

MATKALIČ: Pravim, da je treba ženske pretepati! To je hudičovo seme!

SAJNOVIČ: Zato si svojo spravil v grob!

MATKALIČ: Tudi Gregoričko bi ukrotil. Ali misliš, da je bil Gubec vedno nežen s svojo ženo? Krepko jo je potpal, če ni šlo drugače. Kmet mora pretepati ženske, sicer tepejo ženske njega!

5

1. GLAS STRAŽE (zadaj): Stoj! Kdo je?

2. GLAS STRAŽE: Straža z jetnikom!

MATKALIČ: Naprej!

SAJNOVIČ: Kaj se je zgodilo? (Straža pripelje Nožino.)

MATKALIČ (vesel): Bog daj, Nožina! Da si le prišel! (Straži) Pojdi!

SAJNOVIČ (je stopil nekoliko korakov stran.)

NOŽINA: Kje je Gubec?

MATKALIČ: Takoj ga pokličem. (Oditi v zidnico.)

SAJNOVIČ: Kako si upaš sem?

NOŽINA: Kako si upaš ti?

SAJNOVIČ: Izdajalec!

NOŽINA: Kdo, jaz?

SAJNOVIČ: Za Uskoke vohuniš!

NOŽINA: Capin nesramni! (Skoči nanj in ga vrže.) Kje imaš denar za smodnik?

SAJNOVIČ: Na pomoč! Ubil me bo! (Gubec in Matkalič sta že pri prvih besedah nastopila.)

MATKALIČ: Nožina, kaj počenjaš?

GUBEC: Mirujta!

NOŽINA (vstaja): Bomo že videli, kdo je izdajalec!

SAJNOVIČ: Seveda bomo videli!

GUBEC: Ali si zato prišel?

NOŽINA: Tudi zato. Pri Krškem nam je zmanjkalo smodnika, ker je Sajnovič pripeljal prazen sod. Denar je zapravil!

SAJNOVIČ: Lažeš! Tebe sploh ni bilo v bitki. Ze prejšnji večer te je Gregorič nagljal, ker je izvedel, da se Uskoki zbirajo zoper nas. Pripeljal sem poln sod, toda ponoči ga je nekdo izpraznil. Zato sem se peljal takoj po novega.

GUBEC: Od kod prihajaš?

NOŽINA: Od svetega Petra pod Kunšpergom.

GUBEC (presenečen): Ali se je Ilija tam utaboril?

NOŽINA: Ko sem se vrnil od Uskokov v Radece, ga nisem več našel. Ko je izvedel za krški poraz, je krenil proti Planini. Skrivajoč se pred sovražnikom sem hitel v Planino, kjer so gosposki razgnali Šterčev oddelek, Šterca samega pa ujeli.

GUBEC: In Ilija?

NOŽINA: Ni ga mogel rešiti. Nekaj kmet je nenadoma prinesel vest, da so Turki vdrla do Kozjega. Mnogo kmetov se je nato razpršilo in Iliji ni ostalo drugega, kakor da krene proti Pilštajnu in od tam k sv. Petru. Ali niste dobili nobenega sporočila?

GUBEC: Nobenega.

SAJNOVIČ: Na cesti pod Stubicami smo našli večeraj zjutraj mrtvega Safariča.

MATKALIČ: Ali ga je poslal Ilija?

NOŽINA: Da. Sporočil je, da nikar ne čakajte, ampak da kar udarite po ovinkih na Zagreb, preden se zbere banska vojska.

SAJNOVIČ: Ali ti nisem istega svetoval jaz?

GUBEC: Z Ilijo sva se domenila, da bom čakal njegovega povratka. Zakaj ni poslal Gušetiča?

NOŽINA: Z Gušetičem je konec.

MATKALIČ: Zakaj?

NOŽINA: Onemogel je. Porazi kmečke vojske so ga strli. Pri pohodu se je prehladil. Ilija se boji zanj, zato ga ne pusti nikamor.

SAJNOVIČ: Pričakoval sem kaj podobnega. Preveč se je ustil.

NOŽINA: Kdo je stražil prejšnjo noč, ko ste našli Safariča.

MATKALIČ: Sajnovič.

GUBEC: Zakaj vprašaš?

SAJNOVIČ: Spet me hoče nečesa obdolžiti, saj je samo zato prišel.

NOŽINA: Ti si izdajalec! Nihče kot ti ne sporoča banski vojski o gibanju kmečkih čet. Izdal si Gregoričev vojni načrt!

SAJNOVIČ (se zaameje): Ne boš, Nožina! Vsi vemo, da je Kristof Gall ujel pri Brežicah Ilijevega brata, ki je na natezalnici vse priznal.

NOŽINA: Odkod to veste?

SAJNOVIČ: Izvedel sem v ujetništvu po krškem porazu. Drugo noč sem jim z vozom vred ušel.

MATKALIČ: Kako smo ga bili veseli, ko smo ga zagledali!

GUBEC: Pripeljal je poln voz smodnika. Zdaj ga imamo dovolj.

SAJNOVIČ: Tako sem priganjal konja, da je uro po prihodu crknil.

GUBEC: Zato ga ne smeš dolžiti izdajstva, izkazal se je.

NOŽINA: Bomo videli!

SAJNOVIČ: Povej rajši, kako je z Uskoki!

NOŽINA: Slabo. Gospoda jih je premamila z denarjem in plenom. Tri moje prijatelje so obglavili. Komaj sem se rešil.

GUBEC: Kaj zdaj?

NOŽINA: Ilija ukazuje, da krenimo takoj proti Zagrebu. Treba je preprečiti združitev banske vojske.

SAJNOVIČ: Zdaj smo se že utrdili tu.

MATKALIČ: Utrdili, da, pa še kako! Mrz pritiska. Od samega čakanja so postali ljudje nestrpni. Kmalu bo zmanjkalo živeža. Nekateri pohajkujejo, krađejo, pijejo.

GUBEC: Davi smo morali kmeta s Pušče obesiti, ker je ščuval zoper nas in pozival na roparske pohode!

NOŽINA: Ljudje nočejo reda. Ilija trdi, da so se vtihotapili med nas vohuni, ki hujskajo. Tudi on je moral dva kmeta obesiti.

GUBEC: Ljudi je treba krepko in ostro držati. Sami se ne znajo obvladati.

NOŽINA: Takoj je treba pregledati ves tabor in ga spraviti na noge.

GUBEC: Matkalič, pokličite poveljnike.

SAJNOVIČ: Ali pojdemo proti Zagrebu?

GUBEC: Pogovorili se bomo. Bitko moramo dobiti. Sajnovič, pojdi na to stran in pregledaj vse straže! (Sajnovič gre.) Ali se Pasanec še ni vrnil?

MATKALIČ: Ni.

GUBEC: Kje je Mogajič?

MATKALIČ: Nocoj ni bil na straži. Bržkone popravlja viteški oklep, ki ga je iztaknil v gradu. Tvoja hči mu je obljubila petelinjo perjanico. Vse zaljubljen je v svoje konjenike. (Odide.)

GUBEC: Tako čudno mi je pri srcu. Vso noč nisem zatisnil oči. Toliko ljudi je okrog mene, včasih pa se mi zazdi, da sem čisto sam. Zakaj tako sovražiš Sajnoviča?

NOŽINA: Ne morem mu zaupati, ker...

GUBEC: ... ker ti je prevzel Gregoričko? kaj? Kot volkovi prežite drug na drugega. Ali te ni sram pred Gregoričem, ker si mu zmešal ženo?

NOŽINA: Nikoli se ni brigal zanj.

GUBEC: Tudi Pasanec se je spremenil. Ves mrčen je in redkobeseden. Strašno se mu mudi v bitko. Večera zjutraj bi bil najrajši odpeljal top proti Zagrebu in ga naskočil. (Za odrom pijano petje.)

GUBEC: Vsak se muči za kaj svojega. Pasanec za otroka, Gregorič za ženo... In poleg tega se vsi mučimo za vse. Toda zdaj je treba pozabiti nase, zdaj moramo misliti drug na drugega.

NOŽINA: Ali niste opazili v bližini nobenih grofovskih oddelkov?

(Dalje prihodnjic.)

v naši frazeologiji." Pri teh besedah je nenadoma zavil na njivo in pomignil, naj mu sledi, ter pomembno vzdignil prst: "Res je lepa, toda dragi Butara, videz vara. Stopi sem, da ti odgrnem varljivo zaveso in ti pokažem pravi pomen tega plemenitega žita. Kaj bi naši politiki brez njega? Kako in s čim bi si pridobivali srce in duše ljudstva v pasivnih ali po toči prizadetih krajih, ako bi usmiljeni bog ne bil ustvaril te dobre velevtrave in ako bi Kolomb ne bil pravočasno odkril nje domovine? Tako pa se s par merniki koruze igraje in uspešno podpre vsaka, še tako trhlja ideologija."

"Pusti, bratec, to grdo stvar."

"Ne bom je več omenjal, toda stopi malo globlje za menoj."

Sledil sem mu in ostal kakor vkopan. Vsa njiva je bila potepnata, polomljena in poležana, da sem se zgrogol nad strahovitim opustošenjem. "Kaj je vendar to? Kaka predpotopna pošast je lomastila tlo, pogazila in poležala to lepo koruzo?" sem vprašal presenečen.

Prijatelj Topolovec je napravil predavateljsko gesto: "Poležana in pohojena je, toda ne od groznih brontozavrov. Homo sapiens — modri človek je povzročil to razdejavanje. Le dobro si ogledaj: Tu sva na koruznem torišču gospoda generalnega ravnatelja. Tudi v koruzi mora živeti stanju primerno. Tole je budoar, to pa salon, tu, kjer je najbolj potlačeno, bo po vsej priliki spalnica. Njegov sosed je skromnejši, saj je samo državni uradnik, toda že po načinu, kako so stebila lomljena in zavozlana v obliki paragrafa, kaže, da se tu življa višji politični uradnik. Tudi dobro skrito je to gnezdo. Mož pazi na svoj sloves pobožnega in vernega človeka. Glej dalje! Z malo domišljije boš v nastopajočem mraku tu lahko videl klečalnik, iz česar lahko sklepaš, da se v koruzo zatekajo tudi ljudje, ki jim pobožnost ni samo amaterstvo, marveč poklic in posel."

"Povaljal pa je pošteno, le klečalnik ni dobro obrabljen."

"Dobro opazuješ, res pošteno je povaljal. Toda glej to ljubko gnezdece, komaj dovolj prostorno za dvojico. Glinjiva skromnost moža z majhnimi dohodki. Skoro nikake škode nista napravila. Ozri se naprej! V nedogled se vleče ta koruzniški etablissement..."

"In zakaj hodijo ravno v koruzo?"

"Ali si preprosti! Naša frazeologija tako zahteva. Saj vendar nihče ne pravi: Ta dva živita v pšenici ali detelji, kjer bi imela gotovo tudi mehko posteljo. Ljudstvo, ki nam ustvarja jezik in izumilja rečenice, v svoji modrosti dobro ve, zakaj si je za frazo izbral ravno to visokostebelno rastlino."

"Nekoliko obzira bi morali ljudje pa tudi imeti. Polomili so obenem vse natiški fižol, dasi fraza tega nikakor ne zahteva."

"Fižola vendar ni. Kje ga vidiš?"

"Vidim ga ne, ampak ves čas se že spotikam ob nekake preklete, sodim, da so natiči od fižola."

"Zmota, prijatelj. Niso natiči, puške so."

"Puške?" sem se zavzel. "Ali sva zašla v tajno skladišče skrivnostnih zarotnikov?"

"Kaj še! Kar pogledaj natanko in ne boš se!"

Mesec je vzel in dobro sem razločil: Med koruznimi stebli je bilo nastlano s puškami vsakršne velikosti, oblike in kalibra. Nisem mogel razumeti, zdelo se mi je, da sanjam.

"Ne sanjaš," je dejal prijatelj, videč, da si manem oči. "Zopet naša frazeologija, ki zahteva, da obupanec vrže puško baš v koruzo, ne v ajdo ali v proso. Poišče si primerno njivo in švrc! zabriše puško v koruzo."

"Ta lepi flobertek, s srebrom okovan in mamljivo dišeč po osebici, ki ga je nosila! Ali ga ni škoda, da rjavi tu v koruzi? Pa ta dvocevka z rame vrlega moža in ta risanica!"

Kaj hočeš, ne da se pomagati."

"Morda pa bi se dalo. Veš kaj? Znesiva jih na cesto. Prišel bo mimo, kdor jo je vrgel, skesal se bo, pa si jo bo spet optal."

"Pa jih znesiva."

Z vneto sva se lotila dela. Polna naročja pušk sva nosila iz koruze, ljudje menda res obu-

John L. Lewis, načelnik CIO. Slika je bila vzeta v glavnem mestu Mehike, ko se je vršil kongres mednarodnih delavskih unij.

pajo za vsako malenkost. Ko sva pospravila puške, sva našla še nekoliko čisto novih sivih klubov, zlikanih v trostransko piramido in okrašenih z lepimi fantovskimi krivici.

"Kaj? Tudi ti obupujejo? Ti pač še nimajo povoda," sem menil začuden.

"Kaj veš. Morda ga pa le že imajo. Očitno so puške že zmetali, zdaj so na vrsti klubki. Bolje, da jih zmetajo sedaj, kakor če bi jih tedaj, ko jih bodo morali."

Pritrdil sem globokomnim in dalekovidnim besedam. Še klubke sva znesla na pot, potem pa sva trudna odšla proti mestu, polna zavesti, da sva storila dobro delo.

Lidia Neumannova:

Pismena

preizkušnja

Moj prijatelj Jože je zelo previden mladenič. Da, celo pretirano previden je. Jože je posebej nezaupanje, uteljena pretirana natančnost, je neutrudljiv, nejeveren genij preudarka, oklevanja in odlašanja. Sicer ne morem prav nič reči proti njemu; je izredno prijeten človek, vljuden in skromen, tudi jaz je, ima priklupna rdeča lica itd.

Pred letom dni je prišel prijatelj Jože k meni. Bil je v največji razdvojenosti svojega življenja. Hotel se je namreč poročiti. Po njegovem pripovedovanju je bila Mia, njegova izvoljenka, res pravi angel. Bila je ljubka, mlada, nežna, dobra, ljubezniva, očarljiva in poslušna; poleg tega je bila skromna, zmerom dobre volje in imela je zlatorumene lase, ki so Jožetu posebno ugajali.

Če bi se vanjo kar na lepem zaljubil, ne bi bil več on, previdni Jože. Tako se ni moj prijatelj Jože nikoli prenehal.

"Ze vem, kaj moraš storiti!" sem navdušeno vzkliknil. "Kratko in malo pojdi h kakšnemu grafologu, da ti bo popisal njen značaj."

"Prav nobenega zaupanja nimam v grafologijo..." je rekel Jože nejevoljno.

"Tako? Potlej ti svetujem nekaj boljšega! Najprej mu daj svojo pisavo, da bo najprej povedal tvoj značaj! Sam sebe najbrže dovolj dobro poznaš?"

"Kajpak samega sebe poznam!" je rekel ponosno. "Sicer pa misel res ni slaba!" Takoj je prepisal Schillerjevo pesem "Zvon" in jo poslal slavnemu grafologu.

Njegovo mnenje, ki sva ga kmalu nato imela v rokah, je bilo nezaloslano točno. Tudi Jože je moral to priznati. Samo izrazi, kakor: 'bolesten dvomljivec', 'pretiran natančnež' in 'nepopravljiv dlakocepec', so se mu zdeli zelo pretirani.

Moral je samo še dobiti roko-pis izvoljenke. Dobil ga je kaj kmalu, kajti Mia se je prehladila in ni mogla iti na sestanek. Tedaj je pisala Jožetu zelo ljubko in prijazno odgovorno pismec, ki ga je Jože nesel sam grafologu.

Grafologovo mnenje se je glasilo: "Pisava je gladka in izdaja smisel za okus in čustvenost. Lep značaj, ponižen, prav nič razvajen, miroljuben, dobrodušen, popustljiv, zvest in pohleven. Skoraj bi lahko rekel 'pred-

vojni značaj' v dobrem pomenu besede. Ni koken, ne ljubi hrupnih družb, in više cení prijetno domačnost kakor površni zunanji blešč. Skratka idealen zakonski tip."

Jože je bil vzhicen. Saj to je bila žena, o kakršni je zmerom sanjal!

Bil sem jima še za pričo pri poroki, potlej sem pa moral po opravih odpotovati za več ko leto dni.

Ko sem se vrnil, sem srečal najprej prijatelja Jožeta. A kakšen je bil! Prej tako vesel, rdečeličen mladenič, se je spremenil v zagrenjenega moža z upadlimi blešnimi lici. Zdelo se mi je, da je bil nekam zamarnjen; opazil sem, da mu manjkajo na njegovi suknji trije gumbi.

"Jože, prijatelj, kako se imaš?"

Oči so se mu osolzile in odmahnil je z roko. "Saj vidiš. Siromaštvo. Zakon me je uničil!"

Onemel sem. "Mia, ta brezhibna žena..."

Trpko se je nasmehnil. "Ali imaš morda malo časa? Rad bi ti na kratko vse povedal. Sicer se pa že v sredo ločiva."

"A vendar — grafologovo mnenje..." sem začuden dejal.

"Ponižna, miroljubna, dobra, tiha, zvesta, popustljiva..." Še danes sem vse to vedel na pamet.

"Da, ali Mia nima niti ene teh lastnosti. Poročila sva se in to je bilo moje največje razočaranje v življenju. Mia je brezčutna, zapravljiva, koketna, živi samo za zabavo in za flirt; hiti od zabave na zabavo in iz družbe v družbo, zlobna je, prepirljiva in hinavska. Vse na njej je zlagano. Celo njeni zlatorumeni lasje so ponarejeni!" Toliko da ni jokal.

"Mesece in mesece sem potrpežljivo molčal, venomer upajoč, da se bo spremenilo. Upal sem, da je njen pravi značaj le tak-

šen, kakor mi ga je opisal folog in da je bila samo vzgojena. Upal sem, da bomo kega dne vedno odkrili na kakšno dobro lastnost... Do se mi niso odprle oči."

"In?"

"Da, nekega popoldneva prišel domov in kakor že tokrat tudi to pot nisem našel je žene doma. Nekam so jo povabili. To mi pa ne bi bilo preveč do živega, da mi ni stila nekega sporočila. Njega. Po vsaki ceni naj bi namreč priskrbel vstopnice neki ples. Njen listek je ležal mizi v jedilnici."

"Ko sem preletel njene vce in videl njeno pisavo... sedla mu je zastala."

"No, in?"

"To ni bila njena pisava, bolje, ni bila tista pisava, ki jo takrat nesel h grafologu, ki jo še zmeraj hranim. Bila je čisto drugačna! Bila je, ko da bi me kdo lopnil po vi, in sem komaj čakal, da Razburjen sem tekel iz pisarnice domov. Hvala Bogu, žena je že doma. Ko sem vstopil, je pak sedela pred toaletno mi-

kakor zmeraj.

Pomnil sem ji listek pod "Kdo je to pisal?" sem vprašal. Začuden me je pogledal namesto da bi odgovorila, me vprašala:

"Ali si kupil vstopnice ples?"

"Vedeti hočem, kdo je to sal!" sem zagrmel.

"Ali si ob pamet?" je dejal. "Kaj pa tako vpiješ? Kdo naj bi bil pisal? Jaz vendar!"

"Tako..." sem zahrpet privlekel na dan ono drugo smo. "Kdo je pa potlej tole pisal?"

"Dvignila je svoje obrbice in mi vzel pismo iz rok."

"To?...?" je rekla premišljuje. "Aha, takrat sem bila na, imela sem vročino. Z sploh nisem mogla pisati."

"Torej kdo?" sem vprašal. "Sape. 'Kdo je potlej pisal na to tebe?' Odložila je pismo stianila ustnice. Potlej je pa neno odgovorila: 'Ne razumem zakaj te to tako zanima. Pa je napisal to pismo.'"

Ali ste naročili dnevnik Prosveto? Po-
pirajte svoj list!

NAROČITE SI DNEVNIK PROSVETO

Po sklepu 11. redne konvencije se lahko naroči na list Prosveto in prišteje eden, dva, tri, štiri ali pet članov iz ene družine ki eni naročnik. List Prosveto stane za vse enake, za člano ali nečlano \$0.50 na eno letno naročnino. Ker pa člani še plačajo pri assessment \$1.50 na tednik, se jim to prišteje k naročnini. Torej sedaj ni varoka, reči, da je list predrag za člano S.N.P.J. List Prosveto je vada lastnina, ki je gotovo je v vsaki družini nekdo, ki bi rad čital list vsak dan. Cena lista Prosveto je:

Za Zdrav. državo in Kanado \$0.60 Za Člano in Chicago je \$0.50

1 tednik in \$0.50 1 tednik in \$0.50

2 tednika in \$0.50 2 tednika in \$0.50

3 tednika in \$0.50 3 tednika in \$0.50

4 tednika in \$0.50 4 tednika in \$0.50

5 tednikov in \$0.50 5 tednikov in \$0.50

Za Evropo je \$0.60

Izpolnite spodnji kupon, priložite potrebno vsoto denarja ali Money Order v pi-mu in si naročite Prosveto, list, ki je vada lastnina.

Pojasnilo: Vselej kakor hitro kateri teh članov preneha biti član S.N.P.J. ali če se preseli proč od družine in bo zahteval sam svoj list Prosveto, bode moral tisti član iz dotične družine, ki je tako skupno naročnik, da dnevnik Prosveto, to tako naznaniti upravništvu lista, in obenem doplačati dotično vsoto listu Prosveto. Ako tega ne stori, tedaj mora upravništvo znati datum za to vsoto naročniku.

PROSVETA, S.N.P.J., 2657 So. Lawrence Ave., Chicago, Ill.

Priloženo pošljite naročnino za list Prosveto vsota \$.....

1) Ime.....Čl. družine \$.....

Naslov.....

Ustavite tednik in ga pripilite k moji naročnini od sleditih članov moje družine:

2).....Čl. družine \$.....

3).....Čl. družine